

УДК 336.71.003.13

*канд. екон. наук, ст. викладач кафедри бухгалтерського обліку та аудиту УАБС НБУ Пластун О.Л.;
канд. екон. наук, асистент кафедри теоретичної і прикладної економіки УАБС НБУ Домбровський В.С.*

АНАЛІЗ ДОЦІЛЬНОСТІ СТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ МЕГАРЕГУЛЯТОРА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

В статті проаналізовано доцільність впровадження в Україні єдиного регулятора (мегарегулятора) фінансового ринку в рамках реалізації положень угоди Базель II. Вказано на недоцільність на сьогоднішній день його створення в Україні у зв'язку з недостатнім рівнем розвитку вітчизняного фінансового ринку та адекватним і ефективним виконанням НБУ своїх функцій.

Ключові слова: Базель II, мегарегулятор, фінансовий ринок, банківська система.

Постановка проблеми, виділення невирішених раніше частин проблеми. Останнім часом в закордонних та вітчизняних наукових статтях все частіше піднімається питання про необхідність перегляду існуючих підходів до надзору за учасниками фінансового ринку. При цьому пропонується створення єдиного, так званого, мегарегулятора ринку фінансових послуг. Необхідність створення подібної структури пояснюється двома основними причинами. По-перше, особливістю сучасного фінансового ринку є те, що розмиваються границі між окремими його секторами (наприклад, банківським та страховим), відбувається взаємопроникнення секторів. По-друге, оновлена угода Базель II вимагає перегляду існуючих підходів до надзору за банківськими установами у напрямку забезпечення повного та всебічного контролю за діяльністю банків. У тому числі вона акцентує увагу і на необхідності посилення контролю за діяльністю банків на ринку цінних паперів, ринку FOREX тощо. Проте залишається відкритим питання про можливу ефективність роботи мегарегулятора. Також потребує подальшого дослідження доцільність створення подібної структури в Україні.

Аналіз останніх публікацій. Проблемам створення та функціонування єдиного мегарегулятора ринку фінансових послуг присвячені праці наступних вчених-економістів: К.Бріюльта; Л.Ларіної; Я.Міркіна; А.Муричова; Д.Ховарда та ін.

Метою статті є визначення доцільності та прогнозування наслідків створення в Україні єдиного мегарегулятора фінансового ринку.

Викладення основного матеріалу. Оновлена Базельська угода підкреслює необхідність ретельного і всебічного контролю з боку органів банківського нагляду за діяльністю банків. Вона базується на чотирьох принципах, які регламентують: процес оцінки ризиків в банках; оцінку процесу з боку органів нагляду; капітал повинен бути більшим мінімальних норм; втручання нагляду на ранніх стадіях для усунення проблем. Дані принципи є ключовими і без їх дотримання не можна говорити про повноцінне впровадження норм угоди Базель II [1].

Таким чином, виникає закономірне питання, а чи має потребу Україна в реформуванні існуючої системи банківського нагляду та перегляді підходів до регулювання ринку фінансових послуг взагалі?

Умовно можна говорити про чотири основні моделі нагляду за банками:

- *Перша модель.* За центральним банком країни закріплюються виняткові повноваження у сфері банківського нагляду;
- *Друга модель.* Функції нагляду, регулювання і контролю виконуються спеціалізованими органами при безпосередній участі центрального банку і міністерства фінансів;
- *Третя модель.* Нагляд за банківськими установами є прерогативою незалежного спеціалізованого органу при участі і взаємодії міністерства фінансів;
- *Четверта модель.* Функції нагляду відокремлені від центрального банку. У країні діє єдиний мегарегулятор ринку фінансових послуг [2].

На даний момент в Україні використовується перша модель нагляду за банками, в той же час досвід розвинених держав показує, що йде поступова еволюція від першої моделі до четвертої. Пояснюється це, перш за все, тим, що в сучасних ринкових економіках зникають, розмиваються чіткі границі між різними видами фінансових інститутів. Тому відпадає необхідність в існуванні окремих спеціалізованих органів нагляду і таким чином виникають передумови для створення єдиного регулятора фінансових ринків, так званого, мегарегулятора. Втім, існує і альтернативний варіант рішення даного питання. Це налагодження обміну інформацією між існуючими регуляторними структурами.

В рамках оновленої угоди Базель II створення мегарегулятора також заохочується. Адже однією з цілей Базеля II є відповідь на нові умови роботи банків на глобальному фінансовому ринку, а також забезпечення консолідованого нагляду за фінансовими групами.

Проте, створення в Україні єдиного мегарегулятора на даний момент є щонайменше передчасним. Причина перша – головна перевага мегарегулятор полягає в

тому, що він може здійснювати моніторинг за всією фінансовою системою країни. Проте у нас поки такої необхідності немає. По суті, банківський сектор є найбільш розвинутою частиною ринку фінансових послуг, а взаємопроникнення різних фінансових ринків мінімальне. Друга причина – впродовж всього перехідного періоду становлення мегарегулятора рівень нагляду характеризується низькою ефективністю, що зменшує рівень фінансової безпеки країни. В умовах, коли економіки України все ще далека від рівня розвинених країн, але в той же час ми маємо швидко зростаючу банківську систему, це може привести до дестабілізації фінансового і банківського сектора. Причина третя – ефективність діяльності єдиного мегарегулятора на даний момент викликає сумніви у економістів. Також на сьогодні відсутня єдина модель побудови та роботи подібної структури. Таким чином, можна зробити попередній висновок про недоцільність створення мегарегулятора в Україні.

Проте відкритим залишається питання про необхідність перегляду існуючої системи нагляду за банками. Насамперед проаналізуємо ефективність роботи Національного банку України в області банківського нагляду і регулювання. Дане порівняння можна проводити за двома основними позиціями: 1) оцінка ефективності роботи НБУ під час банківських та загальноекономічних криз; 2) загальна оцінка якості виконання Національним банком функції органу банківського нагляду.

Розглянемо якість виконання НБУ функції банківського нагляду та регулювання. Загальний стан банківської системи (а, отже, і якість роботи НБУ) можна оцінити за кількістю банкрутств банків. Дані про динаміку банкрутств (кількість банків виключених з Державного реєстру, а також тих, що знаходяться у стадії ліквідації) представлені на рис. 1.

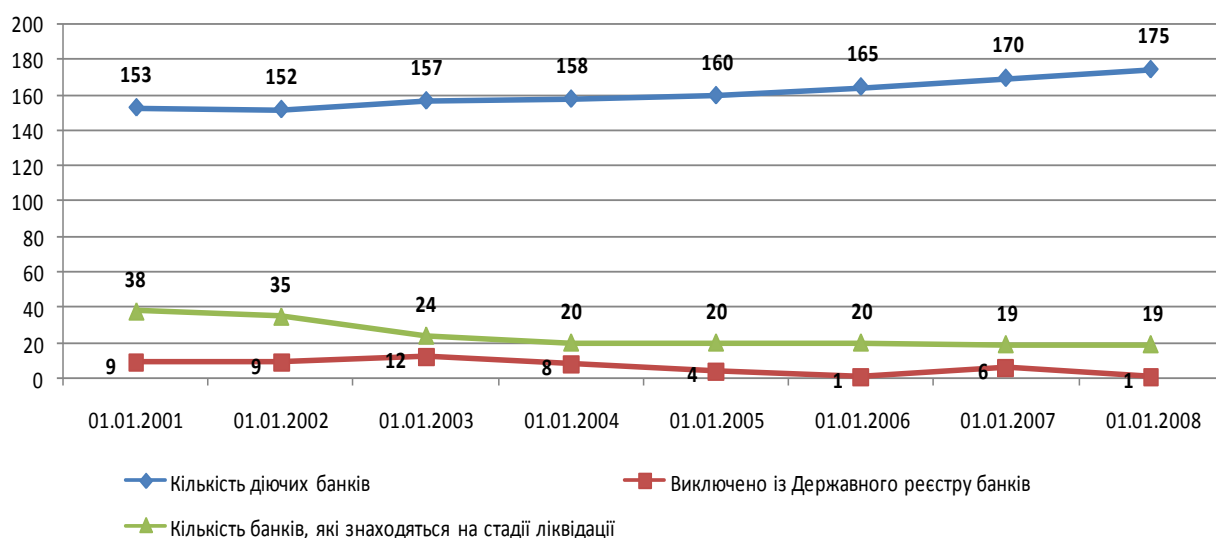

Рис. 1. – Динаміка кількості банкрутств українських банків за період з 2001 по 2008 роки

Як можна побачити на рис. 1, розвиток банківської системи України за аналізований період можна охарактеризувати як стабільний. Кількість банків, що діють, збільшилася на 22 одиниці. Кількість банків, що знаходяться на стадії ліквідації, зменшилася з 38 до 19. Процедури ліквідації банків проводилися достатньо ефективно, і, як результат, більшість вкладників змогли отримати назад вкладені кошти. Таким чином, вдалося зберігати довіру з боку населення до вітчизняної банківської системи.

Також, необхідно відмітити, що більшість із збанкрутілих банків відносилися до 3 і 4 групи. За всі роки незалежності відбулося тільки два масштабних банкрутства великих банків, які викликали широкий резонанс в суспільстві. Це банкрутство банків «Україна» і «Слов'янський». Проте, і в даних випадках НБУ зробив всі необхідні дії для недопущення банківської кризи.

В той же час, відповідь на перший пункт вимагає проведення додаткових досліджень. І для цього, перш за все, необхідно провести аналіз дій НБУ під час криз.

За роки незалежності Україна зіткнулася з цілим рядом кризових ситуацій, які мали пряму або опосередковану дію на банківський сектор:

- російський дефолт 1998 року;
- банкрутство одного з найбільших банків «Україна» в 2001 році;
- політична криза 2004 року;
- криза іпотечного кредитування в США 2007-2008 року.

Також додамо в список одну потенційну кризу, настання якої є достатньо ймовірною подією на думку більшості експертів, – це загроза масових неплатежів за споживчими кредитами. Вперше про дуже високі темпи зростання видачі кредитів фізичним особам, а також поступове погіршенні якості кредитних портфелів банків заговорили ще в 2007 році. На наш погляд, необхідно проаналізувати дану потенційну небезпеку для того, щоб оцінити чи може НБУ виявляти кризи і оцінити його здатність вчасно попереджати подібні явища.

У таблиці 1 наведена оброблена нами інформація, щодо того, які саме наслідки мала криза для економіки, приведено перелік дій НБУ, а також дана оцінка їх ефективності і доцільності.

Таблиця 1. – Оцінка ефективності дій НБУ під час фінансових і економічних криз*

Криза	Вплив на економіку та банківську систему	Дії Національного банку України	Оцінка ефективності
Дефолт в Росії (1998)	Девальвація гривні на 80%. Падіння ВВП на 1,7%. Зростання	Проведення інтервенцій на валютному ринку	Вдалося суттєво пом'якшити наслідки кризи для України

	інфляції до 20%. Відтік капіталу нерезидентів, скорочення вкладів фіз. осіб. Зростання дефіциту бюджету до 2,2% від ВВП. Падіння ліквідності банківської системи.	(резерви НБУ знизились на 70% - до 700 млн. дол.). Встановлення нового валютного коридору – 2,5-3,5 UAH/USD.	(девальвація гривні – 80%, рос. рубля – 246%). Жоден український банк не став банкрутом. Збережена довіра до банківської системи.
Банкрутство акціонерного банку «Україна» (2001)	Банкрутство одного із найбільших банків послабило довіру населення до банківської системи.	Переважно заходи, спрямовані на виплату депозитів вкладникам банку «Україна». Посилення нагляду за банками.	НБУ не вдалось попередити банкрутство. Він втрутився у роботу даного банку лише на останній стадії кризи. В той же час було забезпечено погашення заборгованості банку «Україна» перед більшістю вкладників та кредиторів.
«Помаранчева революція» (2004-2005)	Політична криза і невизначеність можливого розвитку подій (аж до розпаду країни) спровокували відплив капіталу з економіки, а також масове вилучення депозитів з банківської системи.	Жорсткі заходи адміністративного характеру. Мораторій на дострокове зняття внесків, подовження термінів проходження платежів, «ручний» відбір заявок на покупку валюти. Масштабна видача стабілізаційних кредитів.	За час революції жоден банк не збанкрутів. Банківська система зберігала свою працездатність. Після завершення революції були зняті всі обмеження.
Іпотечна криза в США. Криза ліквідності української банківської системи (2007-2008)	Закритий доступ на зовнішні ринки запозичень. Падіння ліквідності. Зростання ставок по кредитах. Скорочення об'ємів їх видачі. Зростання ставок по кредитах overnight до 30% річних (квітень 2008).	Пріоритет НБУ – боротьба з інфляцією. Політика «дорогих» грошей. Підвищення облікової ставки. Зменшення обсягів рефінансування банків. Скорочення грошової бази. Ревальвація курсу гривни.	Падіння ліквідності створює реальну загрозу кризи неплатежів в економіці. Дефіцит кредитних ресурсів скорочує інвестиційну активність підприємств і знижує темпи зростання ВВП. Потенційна загроза банкрутства банків з низьким рівнем капіталізації.
Загроза кризи споживчого кредитування (2007-...)	Зниження якості кредитних портфелів. Розповсюдження практики видачі бланкових кредитів фіз. особам. Витіснення інвестиційних кредитів. Підсумок – масові неплатежі по кредитах можуть привести до системної банківської кризи.	Ряд нормативних рішень, направлених на збалансування за термінами банківських активів і пасивів. Посилення нормативів формуванню резервів під заборгованість за споживчими кредитами.	НБУ достатньо швидко відреагував на зростання проблемної заборгованості банків по споживчих кредитах, а також дуже високі темпи зростання обсягів кредитування фізичних осіб. Прийняті заходи приведуть до скорочення числа виданих кредитів.

* Таблиця складена на основі [3-11].

Таким чином, можна зробити висновок, що НБУ ефективно реагував на виникаючі кризи. Завдяки його діям, вітчизняна банківська система зберігала працездатність навіть в періоди політичної і економічної нестабільності. Також в більшості випадків Національний банк ухвалював зважені і обґрунтовані рішення. Тому вважаємо, що необхідність корінної перебудови його роботи відсутня.

Висновки. Проведене дослідження дозволило визначити, що створення мегарегулятора не є доцільним на даному етапі розвитку економіки України. Пояснюється це тим загальною слабо розвиненістю фінансового ринку України, найбільшим сектором якого є банківська система. В той же час аналіз роботи НБУ показав, що він ефективно виконує функції банківського нагляду та регулювання.

Список використаних джерел.

1. Кротюк В., Куценко О. Базель II: нова концептуальна редакція Базельської угоди про капітал // Вісник Національного банку України (укр.).- 2006.- № 3.- С.2-6
2. Мурычев А. Банковский надзор и финансовая стабильность. Россия в контексте общемировых стандартов // Банковское дело в Москве (рус.). – 2005. - №9 (129).
3. Крапивенко Д. Экономическое чудо наоборот // Контракты. – 2003. – №35.
4. Бигдай В., Блинов А., Блинов А. Пятилетка кризиса // Контракты. – 2003. – №35.
5. Балинов А. Нацбанк: выездные очки и домашние поражения // Зеркало недели. – 2008. – №14 (693).
6. Сколотяный Ю. Крэш-тесты. На прошлой неделе банковская система перенесла очередной приступ денежного удушья // Зеркало недели. – 2008. – №16 (695).
7. Вахненко Т. Кредитно-долговая экспансия банков и методы ее сдерживания // Зеркало недели. – 2008. – №19 (698).
8. Лямец С., Ковалева В. Украинский финансовый рынок // Эксперт. – 2006. - №1-2 (53).

Анотація

Дана стаття присвячена аналізу необхідності впровадження мегарегулятора на фінансовому ринку України. Проведене дослідження дозволило визначити, що створення мегарегулятора не є доцільним на даному етапі розвитку економіки України. Пояснюється це загальною слабкою розвиненістю фінансового ринку України, найбільшим сектором якого є банківська система. В той же час аналіз роботи НБУ показав, що він ефективно виконує функції банківського нагляду та регулювання.

Аннотация

Данная статья посвящена анализу необходимости внедрения мегарегулятора на финансовом рынке Украины. Проведенное исследование позволило сделать вывод, что создание мегарегулятора не является целесообразным на данном этапе развития экономики Украины. Объясняется это низким уровнем развития финансового рынка Украины, наибольшим сектором которого является банковская система. В то же время анализ работы НБУ показал, что он эффективно выполняет функции банковского надзора и регулирования.

Summary

The following article is dedicated to the analysis of the necessity of mega regulator. Research showed that nowadays mega regulator's introducing is not necessary, because of weak financial market's infrastructure part of which is banking system. At the same time analysis of the Ukrainian National Bank's work showed that it is rather effectively executing functions of bank's control and regulation.

Пластун, О.Л. Аналіз доцільності створення в Україні мегарегулятора ринку фінансових послуг [Текст] / О.Л. Пластун, В.С. Домбровський // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2008. – Вип. 8/2 (32). – С. 129-133.